

Stellerand i Finnmark og Russland



Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

Stelleranda er den minst tallrike av verdens dykkender. Vinterstid er arten vanlig langs kysten av Øst-Finnmark, men kan også påtreffes hele året i disse områdene. Stelleranda hekker ikke i Norge, men er en innvandrer fra russiske områder hvor den hekker nær ferskvannsdammer inne på tundraen. Det er registrert en stor nedgang i bestanden siden 1960-tallet. Årsakene til tilbakegangen er uklare.

Stelleranda (*Polysticta stelleri*) er den minste av dykkendene, og er på størrelse med ei havelle. Arten tilhører ærfuglfamilien, men skiller seg fra sine to nære slektninger, ærfugl og praktærfugl, blant annet på størrelsen. Som ærfugl og praktærfugl er også stelleranda sosial og opptrer gjerne i store flokker, ofte i blanding med de to andre artene. Størrelsen medfører at stelleranda kan lette fra sjøen nesten like lett som gressender, og skiller seg dermed fra sine to tyngre slektninger.

Stelleranda hekker langs kyster i Alaska og i Russland. Verdensbestanden er estimert til mellom 110 000 og 125 000 individer. Dette er langt lavere enn tidligere estimerer som var på bortimot en halv million individer på 1960-tallet. I Russland er hovedutbredelsen fra Khatanga Bay og østover mot Beringstredet. Bestanden

som overvintrer i Europa er på mellom 10 000 og 15 000 individer, noe som er en 50 % nedgang på 10 år. I de senere årene har mellom 2000 og 3000 fugler overvintret i Varangerfjorden. Denne sterke tilbakegangen har resultert i at stelleranda ble oppført som «Species of European Conservation Concern (SPEC)» i 1994. I 1997 ble også hekkebestanden i Alaska vurdert som truet. Stelleranda er ført opp på den norske rødlista som sårbar (VU). Kriteriene er at det er en liten populasjon i Norge og at det er registrert en pågående bestandsreduksjon.

De voksne hannene er hvite og svarte med rosa brystparti, grønn panne og en svartgrønn flekk i den hvite nakken. Hunnene er helbrune, men med unntak av et bredt og tydelig blått vingespeil med hvite kanter. Nebbet er bredt og forholdsvis flatttrykt.



© Karl-Birger Strann

Hekkeområdene til stelleranda ligger i tilknytning til ferskvannsdammer og innsjøer. Den hekker fra kystnære områder til et godt stykke innover i landet og påtreffes mye lenger innover fra kysten enn de andre ærfuglartene. Reiret legges skjult i vegetasjonen nær vannkanten.

Kullstørrelsen ligger vanligvis på mellom 6 og 8 egg. Hunnen står alene for ruging og ungepass. Som hos andre ærfugler kan flere hunner knyttes til ungekullene.

Utbredelse i Finnmark

I vinterhalvåret oppholder stelleranda seg først og fremst i Varangerfjorden med avtagende flokkstørrelser fra Vardø og vestover mot Syltefjord og Berlevåg. Mindre flokker på inntil 100 fugl kan påtreffes så langt vest som utenfor Nordkinnhalvøya.

Diett og økologi

Stelleranda beiter i grunne sjøområder, gjerne på dyp mindre enn fem meter og i områder med rike tarebelter. Her utgjør krepsdyr, snegler og muslinger hoveddelen av næringen. Ved lavvann beiter stelleranda ofte inne på mudderfjærene på samme vis som gressender gjør. Da beiter de på muslinger, krepsdyr og mark som de filtrerer ut av mudderet.

Trekk og vandringer

Stellerendene som hekker i Alaska og i det nordøstlige

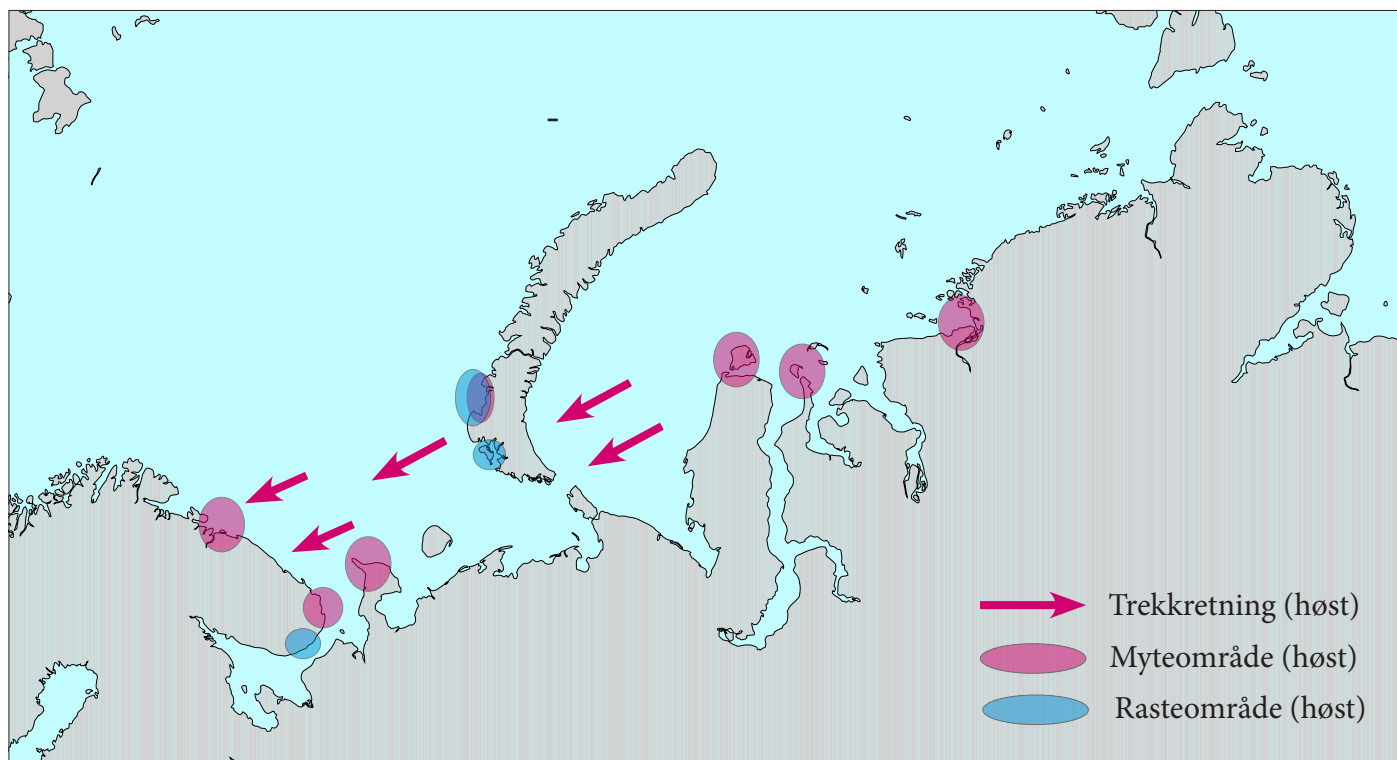
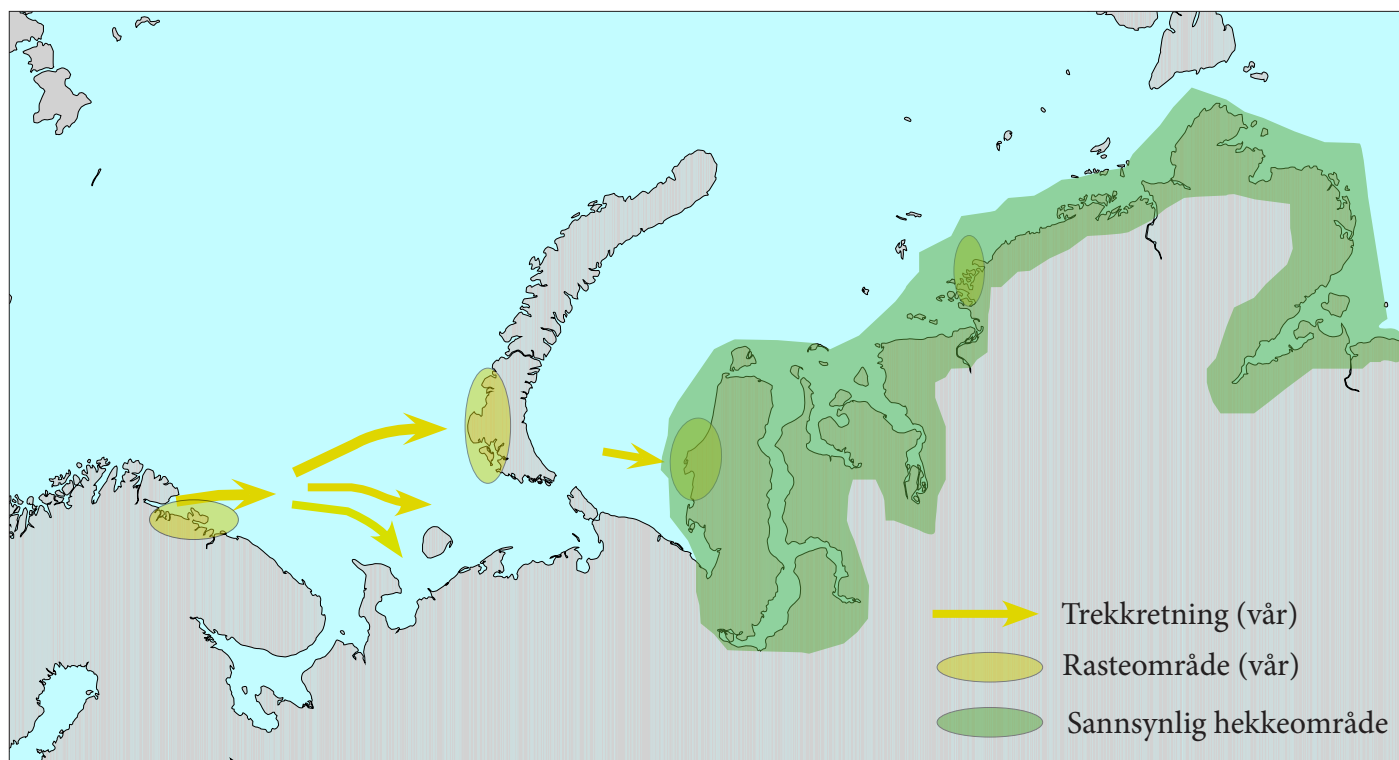
Sibir overvintrer i den sørlige delen av Beringhavet. Fuglene som hekker lenger vest langs den russiske kysten kan trekke vestover etter hekkesesongen. En del av fuglene trekker til Kolahalvøya eller videre til norskekysten. Noen trekker også ned i Kvitsjøen og videre sørover til Østersjøen. Overvintrende stellerender registreres jevnlig i Finland, Estland, Litauen, Latvia og Sverige.

Stelleranda ankommer vinterområdene langs Varangerfjorden og vestover i Finnmark i løpet av oktober og tidlig november. Vårtrekket starter så smått i slutten av april, men hovedtyngden av vårtrekket skjer i begynnelsen av mai og utover mot midten av måneden. Studier med hjelp av satellittsendere har avdekket stellerandas trekk og bevegelser mellom vinterområdene og hekkeområdene i Sibir. På vårtrekket flyr fuglene østover mot rasteplasser på sørvestenden av Novaja Semlja eller helt i sørøstlige deler av Barentshavet. Etter avsluttet rast trekker fuglene mot hekkeområdene lenger øst i Sibir.

Når hekkesesong er avsluttet trekker fuglene vestover mot myteplassene. En viktig myteplass er på vestkysten av Novaja Semlja. Data tyder på en stor andel av den atlantiske bestanden av stellerand bruker dette området både vår (rasteplass) og høst (til myting og rasteplass). Fra dette området trekker stellerendene raskt til kysten av Kola for deretter å trekke videre vestover til norskekysten.



© Bjørn Frantzen



Om våren skal de aller fleste av stellerendene som har overvintret langs norskekysten tilbake til hekkeområdene i Russland. Trekket starter i løpet av mai, og de trekker over Barentshavet til vestkysten av Novaja Semlja eller går mer kystnært til de sørøstlige delene av Barentshavet, hvor de raster før de trekker videre østover. Etter hekkesesongen er myteområdene langt fra hekkeplassene. Flest myter sannsynligvis på vestkysten av Novaja Semlja. Fuglene oppholder seg nær myteområdene før de trekker raskt videre mot norskekysten. Fugler som skal til norskekysten går først til Kolahalvøya før de trekker videre vestover. Informasjonen er hentet fra Petersen m. fl. 2006.



© Bjørn Frantzen

Trusler

Utenom hekkesesongen er stelleranda utsatt for oljesøl ved at de ofte ligger konsentrert i flokker nær kysten og i nærheten av havner. En studie med satellittsendere har vist at store deler av stellerandbestanden samles i relativt små områder på vestkysten av Novaja Semlja, spesielt om høsten. I store deler av høstperioden er de heller ikke flygedyktige da de skifter vingefjærene. Et oljesøl i disse områdene kan derfor ramme en stor andel av bestanden.

Ettersom stelleranda er en dykkende art som henter maten på havbunnen, er de også utsatt for å drukne i fiskegarn som settes i grunne farvann. Det er spesielt garnfiske etter rognkjeks som har vist at stellerand kan bli tatt som bifangst.

Stelleranda er fredet både i Norge og i deler av Russland, og da i de regionene som den hekker (Kamchatka, Sakhalin, Chukotka, Yakutia og Krasnoyarsky District). Ulovlig jakt om vinteren har muligens økt på den østlige delen av Murmankysten. Andre mulige trusler er forringelse av næringsområdene (for eksempel nedbeiting av tareskog av sjøpinnsvin), kollisjon med kraftledninger og vindmøller.

Faktaarket er laget av Vidar Bakken og Karl-Birger Strann (ARC)

Utvalgte kilder

Bustnes, J.O. & Systad, G.H. 2001. Habitat use by wintering Steller's eiders *Polysticta stelleri* in Northern Norway. *Ardea* 89:267-274.

Bustnes, J. O., Asheim, M., Bjørn, T.H., Gabrielsen, H. & Systad, G.H. 2000b. The diet of Steller's Eiders wintering in Varangerfjord, Northern Norway. *Wilson Bull.* 112:8-13.

Frantzen, B. 1985. Occurrences of Steller's Eider *Polysticta stelleri* in Finnmark in the period 1970-1984. *Vår Fuglefauna* 8:15-18.

Frantzen, B & Henriksen, G. 1992. Steller's Eider in Finnmark 1985-1992. *Fauna* 45:100-107.

Henriksen, G. & Lund, E. 1994. Migration times, local movements, biometric parameters and the size and composition of the population of Steller's Eider *Polysticta stelleri* in Varangerfjord in Finnmark, Northern Norway. *Fauna norv. Ser. C, Cinclus* 17:95-106.

Nygård, T., Frantzen, B., & Svazas, S. 1995. Steller's eider *Polysticta stelleri* wintering in Europe: number, distribution and origin. *Wildfowl* 46:140-155.

Ospar Commission. 2009. Background Document for Steller's eider *Polysticta stelleri*. *Biodiversity Series*. 16s.

Petersen, M.R., Bustnes, J.O. & Systad, G.H. 2006. Breeding and moulting locations and migration patterns of the Atlantic population of Steller's eiders *Polysticta stelleri* as determined from satellite telemetry. *J. Avian Biol.* 37:58-68.

Øien, I.J. & Aarvak, T. 2007. The Steller's Eider – globally threatened and forgotten responsibility species. *Vår fuglefauna* 30:160-166.